

dehenvisninger på siderne til såvel trykt, som ikke mindst utrykt kildemateriale. Bogen er rigt illustreret, men mange af billederne er velkendte.

Henrik Fode

Erik Oxenbøll: *Dansk økonomisk tænkning 1700–1770*. (Institut for Økonomisk Historie ved Københavns Universitet. Publikation nr. 11. Akademisk Forlag, 1977). 107 s.

Bogen er blevet til på grundlag af en specialeopgave ved Københavns Universitets Institut for økonomisk historie. Emnet må i høj grad siges at have interesse, idet det kun tidligere generelt er behandlet i sparekasseinspektør H. L. Bisgårds disputats fra 1902, *Den danske nationaløkonomi i det 18. århundrede*. Det er derfor naturligt, at forfatteren sætter sine resultater op mod Bisgårds, hvis opfattelse i øvrigt var, at den danske økonomiske tænkning var temmelig selvstændig i forhold til den tyske. Det har vel været forfatterens tese at modbevise dette, hvilket kan forklare bogens disposition, der falder i tre hoveddele: Tysk økonomisk tænkning, dansk økonomisk tænkning og til slut konklusionen, der fastslår den danske afhængighed af tyske forfattere. Sidstnævnte opfattelse er forfatteren i øvrigt ikke den første, der er nået frem til.

I modsætning til H. L. Bisgårds bog, der analyserer og beskriver de enkelte forfattere og disses værker, går dette arbejde mere tematisk til værks. Der præsenteres en historiografisk oversigt over dansk økonomisk litteratur, og det fastslås, at der i årene fra 1700–1770 blev udgivet 66 selvstændige skrifter og 3 tidsskrifter. Det påpeges dog, at økonomisk litteratur skal opfattes meget bredt, idet skrifterne beskæftiger sig med såvel landbrug, husholdning, teknologi, handel som politiske og økonomiske emner. Endelig var ordet »økonomisk« i mid-

ten af 1700-tallet et modeord. Det påvises, at hovedvægten af udgivelserne ligger i årene omkring 1760, og forfatterens grafiske fremstillinger giver et imponerende billede af den store aktivitet. Men havde han fortsat blot nogle år endnu, ville den foregående periodes litteratur have taget sig anderledes beskeden ud. Her tænkes bl.a. på den omfattende landboreformlitteratur samt den omfattende debat omkring den islandske handelsplacering og andre aktuelle emner, ligesom også litterære tidsskrifter og egentlige anmeldertidsskrifter kom til efter Trykkefrihedsforordningen i 1771.

Bogen afsluttes med en karakteristik af den pågældende litteraturs hovedbegreber samt med en konstatering af, at den danske litteratur var forsvindende lille i forhold til den tyske, og der konkluderes, at det danske videnskabelige niveau var mere primitivt. Til slut bringes en fyldig bibliografi over dansk-økonomisk litteratur i det 18. århundrede frem til 1770. Endelig er der også en litteraturliste med senere fremstillinger. Begge lister vil være nyttige til en hastig indtrængen i den gamle økonomiske litteratur med de ofte særdeles besværlige og lange titler.

Bogens disposition og opbygning gør imidlertid, at de enkelte forfatters identitet forsvinder, og det betyder desværre, at fremstillingen ikke er nogen erstatning for Bisgårds efterhånden forældede værk. Vi savner derfor fortsat et værk om dansk økonomisk tænkning – ikke blot i det 18. århundrede – men i det hele taget.

Henrik Fode

Johan Albrecht With: *Aarhus Tids-Fordriv*. Ved Kjeld Elkjær. (Universitetsforlaget i Aarhus, 1978). 40 s.

Det har hidtil været usikkert, hvem der har været forfatter til dette digt, som første gang vist blev trykt 1721 eller 1722

og senere oplevede endnu tre udgaver. De fleste henførte det til Chr. Falster, men nu har Kjeld Elkjær med gode grunde vist, at det er skrevet af Johan Albrecht With, en præstesøn, som efter en smuk løbebane i hæren endte som stiftamtmand i Viborg, hvor han døde 1754. Det er Chr. Bruun, der første gang fremsatte tanken om ham som forfatter. Digtet har kun værdi gennem sin lokalhistoriske tilknytning til Århus, hvor forfatteren en kort tid opholdt sig som oberstløjtnant, men da der er bevaret så lidt af litteratur fra byen fra denne periode, fortjener det en genudgivelse, og Kjeld Elkjær har gennem sin fyldige biografi af forfatteren og ved at bringe de billeder, han har kunnet opspore, skabt et levende billede af baroktidens Århus, som det er værdt at fordybe sig i; de gentagne udgaver i det 18. århundrede viser, at digtet har været yndet, så det er med til at give et klart billede af tiden.

Det er Byhistorisk Udvalg, der med rette har udgivet den lille bog.

Helge Søgaard

Lars N. Henningsen: *Fattigvæsenet i de sønderjyske købstæder 1736–1841*. (Historisk Samfund for Sønderjylland, 1978). 240 s.

Lars Henningsens bog om det offentlige fattigvæsen i de sønderjyske købstæder 1736–1841 er en administrationshistorisk studie, der besvarer spørgsmål som, hvordan var fattigvæsenet indrettet i de enkelte byer, og hvori bestod forskellene og lighederne? Som Henningsen selv skriver i indledningen: »De, der modtog hjælpen – de fattige – falder delvis uden for synsfeltet«. Fokuseringen på det offentlige fattigvæsen indebærer, at den private og halvprivate hjælp i princippet er udeladt i skildringen.

I bogen gives der efter en kort indledning med præcisering af emnet en rede-

gørelse for forholdene fra middelalderen frem til 1736. Der eksisterede i dette tidsrum ikke nogen egentlig offentlig forsorg, og de fattige var henvist til tiggeri. I 1736 udstedtes imidlertid en forordning »om tiggeriets fuldstændige ophør og den dermed sammenhængende pleje af de sande almisseværdige fattige« for Slesvig og Holsten. Forordningen var i kraft indtil 1841, og det er altså fattigvæsenet i de slesvigske købstæder i denne forordnings tid, Henningsen undersøger. Interessant er det, at forordningen gik så vidt som at åbne mulighed for opkrævning af en regulær fattigskat, hvis frivillige bidrag ikke rakte til finansieringen af fattigvæsenet. Skildringen af udviklingen i de følgende tiår efter 1736 viser, at mange af købstæderne reelt indførte fattigskat. På trods af dette og skønt der i alle købstæderne på nær én eksisterede en eller anden form for administration af hjælp til de fattige, fortsatte tiggeriet i vid udstrækning.

Regeringen så stort set passivt på udviklingen; initiativet lå klart på lokalt plan. Det sås tydeligt de sidste årtier før århundredskiftet, hvor der mange steder gennemførtes reformer af fattigvæsenet til fordel for de fattige. Administrationen blev lagt i fastere rammer, der blev forsøgt at skaffe flere penge til de fattige, ligesom også fremskaffelse af arbejde til dem, der var i nød på grund af arbejdsløshed, kom til at spille en betydelig rolle.

Denne oplysningstidens positive holdning ændredes efter 1814 under indtryk af de økonomiske forhold. Krisen førte til kraftigt stigende fattigudgifter, og borgernes svar herpå var krav om besparelser. Fattigvæsenets opgave blev nu at skræmme de fattige fra at søge offentlig hjælp; de skulle klare sig selv så længe som overhovedet muligt. Meget interessant er her Henningsens påvisning af, at oprettelsen af fattiggårde fra 1820'erne og ikke mindst i 1840'erne og 1850'erne havde til formål at nedskære fattigudgifterne ved gennem strenge og ubehagelige forhold